

SUSÁNSZKY PÁL

**A DEMOBILIZÁCIÓ FORRÁSAI: A Tüntetési
Részvétel Kockázatai**

ABSZTRAKT

A protest politikai részvételről szóló irodalomban sokat és alaposan kutatott kérdés, melyek azok a tényezők, amelyek a tüntetésen való részvételt elősegítik. Az elégedetlenség, a politika és a közélet iránti érdeklődés, az politikai hatékonyságáról való vélekedés olyan tényezők, melyek a protest részvétel irányába lökik az embereket. Az ellentétes irányba ható, visszatartó erőkről azonban jóval kevesebb vizsgálat készült.

A cselekvésemélet alapján feltételezhető, hogy a politikai részvétel negatív következményei a részvétel gátját jelenthetik. Ha egy tüntetésen nagy az esélye a rendőri túlkapásoknak, akkor várhatóan a részvételi hajlandóság csökken. A szociológiai és pszichológiai kutatások azonban vegyes képet mutatnak. Egyes, főleg kvalitatív kutatások arról számolnak be, hogy a társadalmi mozgalmak aktivistái gyakran kerülnek szembe olyan kockázatokkal, ami eltántorítja őket a részvételtől. Karl-Dieter Opp és kutatótársai kvantitatív vizsgálatai viszont azt mutatják, hogy a részvétel észlelt kockázatai és a demonstráción való részvétel pozitívan korrelálnak egymással, vagyis minél kockázatosabb egy tiltakozó akció, annál magasabb a részvételi hajlandóság. Az észlelt kockázat és a részvétel közötti kapcsolat leírásához Opp kétféle mechanizmust azonosít. Egyrészt az elrettentés mechanizmusa direkt, közvetlen negatív hatást jelent a részvételre. Másrészt viszont működik a radikalizálódási mechanizmus is, egy olyan indirekt, közvetett hatás, ami szerint a magasabb észlelt kockázatok növelik az elégedetlenséget, ami pedig fokozza a részvételi hajlandóságot.

Az eddigi kutatások leggyakrabban a fizikai sérülés kockázataival foglalkoztak és tudomásom szerint kizárólag autoriter politikai rendszerekben végeztek kvantitatív vizsgálatokat.

Jelen tanulmányban a kollektív cselekvés elméleti irodalmára alapozva négyféle kockázati tényezőt azonosítottok, melyek demobilizálhatják a potenciális résztvevőket. Ezek közül kettő a fizikai kockázatok alá sorolható (ellentün-

tetők és a rendőrök fellépése a tüntetőkkel szemben), kettő pedig a nem-fizikai kockázatot jelent (barátok rosszallása, retorziók az egyetemen).

BEVEZETÉS

A protest politikai részvételről szóló irodalomban sokat és alaposan kutatott kérdés, hogy melyek a tüntetésen való részvételt ösztönző tényezők. Az ellentétes irányba ható, visszatartó erőkkkel azonban jóval kevesebb kutatás foglalkozik. Jelen tanulmány középpontjában a részvételi kockázatok állnak, melyeket egy empirikus vizsgálatra támaszkodva mutatok be, felhívva a figyelmet a területen zajló vizsgálatok hiányosságaira, és az eddigi eredmények elméleti jelentőségére.

A tüntetési részvétel kockázataival kapcsolatban több összefoglaló tanulmány (review) is kiemeli, hogy csak keveset tudunk a tüntetésen való részvétel és a tüntetés észlelt kockázatai közötti kapcsolatról (Earl 2011; Honari 2018). Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy az elmúlt években komoly kutatások indultak ezen a területen, főleg az Egyesült Államokban (Christensen–Garfias 2018; Young 2019; Curtice és Arnon 2019).

Véleményem szerint abban, hogy a téma háttérbe szorult az ösztönzők vizsgálatához képest, három tényező játszott szerepet.

1. Az elméleti kérdésfeltevésekben rejlő probléma, hogy a politikai részvételhez kapcsolódó első kutatások a „miért vesznek részt?” kérdésre fókuszáltak. Azzal a feltételezéssel éltek, hogy a magyarázatok a részvétel tekintetében szimmetrikusak (Ward 2016), tehát ha megértjük a tüntetésen való részvétel okait, akkor megértjük a távolmaradás okait is. Ha azok demonstrálnak, akik elégedetlenek, akkor azok, akik nem tüntetnek, nem elégedetlenek. A magyarázati modellek fenti feltételezését úgy látom még nem adták fel a kutatók.
2. A kisebb fokú figyelem mögött húzódhat egy technikai ok is. Míg az ösztönzők mérésének kialakítása régóta és lényegében a részvétel kérdésétől függetlenül zajlik, addig a részvételi kockázatok mérésére nem jött létre egységes kérdéssor. A részvétel magyarázatában a belső és külső politikai hatékonyság (political efficacy) fontos szerepet játszik. A mérőeszköz kidolgozását a pszichológusok még az 1950-es években kezdték (Campbell–Gurin–Miller 1954), így a szociológusok könnyen át tudták venni saját kutatásaikhoz. A tüntetéshez kapcsolódó kockázatok esetén ilyen kérdéssor nem áll a rendelkezésünkre. Márpedig a kutatók a leggyakrabban olyan kérdéseket szeretnek használni, amit már korábban teszteltek.
3. A téma elhanyagolása mögött húzódó tényező lehet továbbá, hogy a politikai részvételhez kapcsolódó kockázatok sokkal kisebb mértékben fordulnak elő demokratikus berendezkedésű országokban, mint autoriter rendszerekben, diktatúrában. A nyugat-európai szociológiának tehát, a fentiek mellett, azért volt vakfoltja ez a kérdés, mert nem érzékelték releváns problémának a részvételi kockázatokat. Márpedig, ha úgy gondolják, hogy a részvételnek nin-

csenek kockázatai, vagy azok lényegében elhanyagolhatóak, akkor nyilván a kérdésben kutatásokat sem szerveznek.

Magyarországon azonban az emberek egy jelentős része gondolja, úgy, hogy a tüntetésnek jelentős kockázatai vannak (Majtényi–Kopper–Susánszky 2019). Ezt jelen kutatásunk is megerősíti, hiszen az eredmények szerint a magyar egyetemista fiatalok 20–47 százaléka komolyan tart attól, hogy tüntetési részvétele valamilyen negatív következménnyel járhat.

Az egyetemista fiatalok tüntetési részvételének és (de)mobilizációjának vizsgálata különösen érdekes, hiszen a fiatalok nagyobb arányban vesznek részt (Sloam 2013) tüntetéseken, valamint a fiatalok csoportján belül az egyetemistákat nagyobb eséllyel hívják demonstrálni, mint a társadalom más csoportjait (Schussman–Soule 2005). Az elmúlt évtizedben az egyetemisták és diákok Magyarországon is több tüntetési hullámban vettek részt, sőt fontos szervező szerepet is játszottak. Csak néhány példát említve ezek közül: 2011-ben kezdődött a felsőoktatási keretszámok elleni tiltakozás majd ezzel egy időben jött létre a Hallgatói Hálózat (HaHa) (Gerő–Susánszky 2014a, 2014b), ami a tiltakozásokat szervezte. 2016 elején diákok és tanárok együtt tüntettek az oktatás központosított irányítása ellen, ami „kockásinges tüntetés” néven lett ismert³¹. Napjainkban (2019 ősz) pedig a fiatalok jelentik a környezetvédelem fontosságát hangsúlyozó tiltakozás sorozat támogatói és szervezői bázisát is³² (lásd Mikecz Dániel fejezetét jelen kötetben).

Tanulmányom első részében bemutatom a tiltakozó akciókban való részvételre vonatkozó magyarázó modellek alapstruktúráját. Ezt követően tisztázom a részvételhez kapcsolódó kockázat fogalmát és alaptípusait. A harmadik részben összefoglalom az eddigi empirikus vizsgálatok eredményeit, majd az előzőekre alapozva megfogalmazom a kutatási hipotéziseket. Ezután bemutatom a kutatás eredményeit, végül pedig összefoglalom és tágabb keretek között értelmezem azokat.

A PROTEST RÉSZVÉTEL MAGYARÁZATÁNAK MIKRO-MODELLJE

A politikai részvétellel kapcsolatban az egyik legszembetűnőbb jelenség az emberek eltérő viselkedése. A politikai szociológia kutatások talán legrégebb óta vizsgált kérdése, hogy mivel és hogyan magyarázható a politikai aktivitás, miért vesznek részt az emberek politikai eseményeken?

A kutatások kiindulópontja szerint a tüntetésen való részvétel egy egyéni döntés eredményeként megvalósuló cselekvés. Több diszciplína is foglalkozik a kérdéssel (szociológia, közgazdaságtan, szociálpszichológia, mozgalmakutatás, stb.), és mindegyik megalkot egy-egy elméleti modellt a kérdés megválaszolására. Ezek között számtalan

31 https://index.hu/belfold/2016/02/17/a_nap_amely_divatta_tette_a_kockas_inget/

32 <https://444.hu/2019/09/27/soha-ennyi-fiatal-nem-tuntetett-meg-budapest-en-a-klimavaltozas-miatt>

(fontos) különbség található, de egy dologban hasonlóak: vannak olyan tényezők, amelyek segítik, a részvételre motiválják, és vannak, amelyek gátolják vagy demotiválják az egyént cselekvésében. Például részvételre motiváló tényező lehet a cselekvés haszna³³, az elégedetlenség, vagy a cselekvés hatásáról alkotott vélekedések. Ugyanakkor a részvétel ellenében ható faktornak tekintik a cselekvés költségeit illetve kockázatait. Úgy is elképzelhető a tüntetési részvételről szóló döntés, mint egy több tényezőből álló, bonyolult egyenlet, aminek általános alakja: $A=B-C$. Vagyis a cselekvés mellett szóló döntés (A), a hasznok (B) és az áldozatok, költségek (C) különbségétől függ³⁴.

REPRESSZIÓ, ÉSZLELT KOCKÁZAT, KÖLTSÉGEK

A mobilizációval, a részvételre való ösztönzéssel ellentétben a demotiváló, a cselekvés ellen ható tényezők vizsgálatára a kutatók sokkal kevesebb energiát és figyelmet szenteltek. A mozgalmakutatási és a politikatudományi irodalomban, azonban nagy erőfeszítéseket tettek a protest részvétel strukturális feltételeinek elméleti és empirikus leírására. A protest mobilizációknak kedvező feltételek (decentralizált és reszponzív állam) mellett alapos kutatások születtek azokról az állami gyakorlatokról, melyeknek célja az elégedetlenkedők vagy a veszélyesnek ítélt csoportok elnyomása. Boykoff (2007) tízféle módozatot azonosít, amivel az állam az elégedetlen(kedő) csoportokat elhallgattathatja. Ezek lehetnek egészen brutális akciók, mint a fizikai támadások vagy a bebörtönzés, de lehetnek egészen puha eszközök is, mint az, hogy a médiában rossz fényben tüntetik fel az ellenzéki csoportot.

Ezek mind eszközt jelentenek az állami hatalom kezében, hogy a vele szemben kritikus szerveződések támogatóit demobilizálja. Ez végeredményben azt jelenti, hogy a politikai hatalom, megnöveli a tiltakozás költségeit (Tilly 1978). Az előző részben bemutatott elmélet szerint pedig akkor valósul meg részvétel, ha a részvételből származó hasznok relatív magasak, vagy a költségek relatív alacsonyok.

A tüntetőknek meglehetősen sokféle költségtétellel kell számolniuk. Költség lehet például az idő, amit a résztvevők a tüntetésre szánnak, a buszjegy, amivel a helyszínre utaznak, vagy a transzparens, amit a vonuláskor tartanak. A költségeknek és hasznoknak létezik egy speciális fajtája, amit szelektív ösztönzőknek hívnak (Opp 2009, 3. fejezet). Ezek olyan büntetési illetve jutalmazási rendszerek, melyek a részvételtől függően lépnek működésbe. Például egy üzemi sztrájk esetén a szakszervezet negatív szelektív ösztönzőt alkalmaz, amikor a sztrájktróket pénzbírsággal sújtja. A szelektív ösztönzők egy másik fajtája a személyes kapcsolatokon keresztül működik. Ebben az esetben a jutalmazást általában a társak elismerése, a büntetést pedig azok megvetése, haragja jelenti.

33 Ez lehet materiális tényező, mint egy iparági béremelésből származó többlet jövedelem, vagy nem materiális, mint mondjuk a munkahelyi presztízs növekedése, de akár a társasági élmény is.

34 Ilyen típusú „egyenletet” fogalmazott meg a szavazási részvétellel kapcsolatban például Riker–Ordershook 1968; Blais 2000, vagy a tüntetésekkel kapcsolatban Muller–Opp 1986, illetve Klandermans 1984.

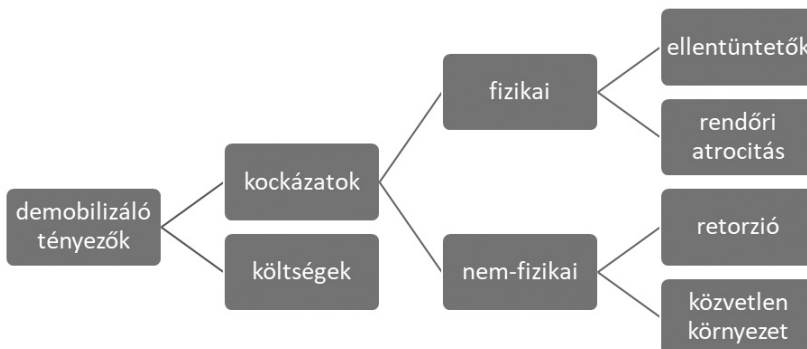
Doug McAdam kutatásaiban világosan különbséget tesz a részvétellel járó költségek és kockázatok között (McAdam 1986, Wiltfang és McAdam 1991). Láthattuk, hogy a cselekvés költségeit azok a tényezők teszik ki, amelyek a cselekvés végrehajtásához szükségesek (idő, pénz, erőfeszítés stb.). A kockázat McAdam meghatározása szerint az „aktivista [a tüntető] szubjektív értékelése vagy várakozása a mozgalmi részvétele nyomán fellépő költségekre vonatkozóan” (Wiltfang–McAdam 1991, 989). A tüntetés kockázatára példa lehet a tüntetők értékelése, hogy a rendőrség alkalmaz-e erőszakot a tüntetőkkel szemben, vagy várhatóak-e letartóztatások.

Az empirikus kutatások alapján elkülöníthető az észlelt kockázatok két dimenziója. Különbséget tehetünk ugyanis (1) a rendőrök vagy más szereplők (pl.: más állami hatalmi szervek, ellentüntetők) által alkalmazott fizikai megtorlás, atrocitás, valamint (2) a nem fizikai következmények között. Fizikai kockázatok közé sorolják a bebörtönzést, a megverést, a kínzást vagy a halálos sérülést (Wiltfang–McAdam 1991; Opp 1994), az aktivista lakóhelyének megrongálását (Young 2018), vagy a szexuális bántalmazást, erőszakot (Ayanian–Tausch 2016; Young 2019). A negatív nem fizikai következmények kevésbé brutálisak, ilyen például a munkahely elvesztése (Shriver 2000), vagy a „közeli hozzátartozók számára adódó problémák” (Opp 1994), illetve a társas kapcsolatok elvesztése (Tóth–Kertész 2016).

A represszióról szóló irodalmak az állami hatalom működését írják le, amit leginkább úgy fognak fel, mint a tüntetések politikai környezetét. Tehát a represszióval makrotársadalmi jelenségként foglalkoznak. Az egyén szintjén (mikro szint) meg kell különböztetni a megvalósuló költségeket (pl.: buszjegy, bebörtönzés), és azok realizálódásának valószínűségeit jelző szubjektíven észlelt kockázatokot. A részvétel kockázatain belül megkülönböztethetjük a fizikai és nem-fizikai kockázatokat (1. ábra).

A tanulmányban az észlelt kockázatok négy fajtáját fogom vizsgálni: (1) a közvetlen környezet (barátok, ismerősök, rokonok) rosszállását; (2) az egyetemi, munkahelyi retorziókat; (3) az ellentüntetők, valamint (4) a rendőrök fizikai atrocitásait.

1. ábra
A tüntetéshez kapcsolódó kockázatok csoportosítása

KORÁBBI KUTATÁSOK

Egy, a tüntetésekkel kapcsolatos represszióról és kockázatokról szóló összefoglaló tanulmány megállapította, hogy a mikroszintre koncentráló, a költségekről és kockázatokról szóló kutatások meglehetősen ritkák (Earl 2011, 187). Ráadásul ezek a kutatások elsősorban autoriter rendszerekre korlátozódnak, de sporadikusan előfordulnak empirikus adatok a fejlett, demokratikus országokból is. Vizsgálták többek között a potenciális résztvevők demobilizációjában fontos szerepet játszó nem fizikai eszközöket (pl: Boykoff 2007; Marx-Ferree 2004; Deng–O’Brian 2013). Shriver (2000) az Egyesült Államokban végzett kutatásában pedig megállapítja, az aktivisták komoly kockázatnak tartották, hogy politikai aktivitásuk miatt elveszthetik állásukat vagy társadalmi pozíciójukat, ami súlyosan nehezítette a mobilizációt és csökkentette a részvételi hajlandóságot (Shriver 2000, 335).

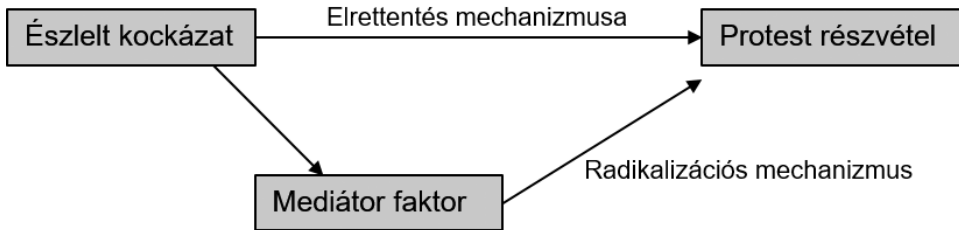
Ezek az eredmények mind azt mutatják, hogy az állampolgároknak egy sor olyan kockázati tényezővel kell számolniuk, ami valószínűleg csökkenti a részvételi kedvet, és nehezebbé teszi számukra a részvételt. Az esettanulmányok és kvalitatív (interjú) kutatások sora mutatta be, hogy az észlelt kockázatok a részvétel gátjaivá válhatnak (Boykoff 2007; Earl 2011). Ugyanakkor készült néhány kvantitatív (kérdőíves) kutatás is a témában, amelyek során a kutatók nem egy-egy aktivistát kérdeztek meg, hanem a résztvevők egy nagyobb csoportját. Ezek a vizsgálatok meglepő módon pozitív kapcsolatot tártak fel a két jelenség között. Opp és munkatársai az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején, Nyugat-Németországban végzett survey alapú kutatásaikban azt találták, hogy a válaszadók minél magasabb kockázatot látnak a részvételükkel kapcsolatban, annál inkább részt vennének egy tiltakozó tüntetésen (Opp–Roehl 1990; Opp–Gern 1993; Opp 1994).

Az elméletek és az empirikus eredmények között húzódó ellentmondás feloldására Opp két lehetséges mechanizmust írt le, amelyek összekapcsolják a kockázatokat a részvétellel (2. ábra). Egyrészt az elrettentés mechanizmusa direkt, közvetlen negatív hatást jelent a részvételre. Másrészt viszont működik a radikalizálódási mechanizmus is, egy olyan indirekt, közvetett hatás, ami szerint a magasabb észlelt kockázatok növelik a részvétellel kapcsolatos pozitív ösztönzőket (ún. mediátor faktor), ami pedig fokozza a részvételi hajlandóságot (Opp 1994).

Opp megoldása szerint tehát az észlelt kockázatok egyrészt az elrettentés mechanizmusán keresztül csökkentik a részvételi hajlandóságot (direkt hatás), másrészt viszont fokoznak bizonyos mediátor tényezőket (indirekt hatás), amelyek növelik a részvételi hajlandóságot. Akkor tapasztalunk pozitív összefüggést a kockázatok és a részvétel között, ha a pozitív indirekt hatás nagyobb, mint az elrettentés negatív hatása. Ha valaki a tüntetési részvétel kockázatával szembesül, akkor megnő az elégedetlensége, vagy az a meggyőződése, hogy a jó állampolgár aktívan részt vesz a politikában (állampolgári kötelesség). Attól függően találunk negatív, pozitív vagy zero összefüggést az észlelt kockázatok és a részvételi haj-

landóság között, hogy milyen mértékben kompenzálják a pozitív ösztönzők a kockázatok negatív hatását.

2. ábra Radikalizálódási és elrettentési mechanizmusok

A téma az utóbbi időben ismét elkezdett néhány kutatót foglalkoztatni, leginkább olyan országokra fókuszálva, ahol a hétköznapi tüntetések után is nagyon komoly állami megtorlások következtek. Egyiptomban (Ayanian–Tausch 2016), Zimbabwe-ben (Young 2019), vagy Kínában (Deng–O’Brian 2013) a tüntetők gyakran akár halálos sérülésre is számíthattak. Az eddigi kutatások egyik hiányossága, hogy néhány kivételtől eltekintve (pl.: Young 2019) nem tettek különbséget a fizikai erőszak és a puhább, nem-fizikai kockázati tényezők között.

HIPOTÉZISEK

A kockázatokról szóló részben bemutattam, hogy az elméletek és az empirikus kutatások többféle kockázat típust különböztetnek meg. A kutatók azonban azt feltételezik (pl.: Opp 1994; Young 2019), hogy az észlelt kockázatok egy általánosabb, látens kockázateszlelési faktor részét képezik. Ezért a kutatásban használt, a magyarországi kontextushoz igazított, négy kockázati tényezőről az feltételezhető, hogy egy faktorba rendeződnek.

H1: A részvételi kockázatok egy látens faktorba rendeződnek.

A racionális döntéseméleten alapuló szociológiai elméletek azt jósolják, hogy az észlelt kockázatok csökkentik a részvételi hajlandóságot. Ugyanakkor a megfigyeléses (keresztmetszeti, survey-típusú kutatások), empirikus vizsgálatok azt mutatják, hogy éppen ellenkezőleg a vártakkal, az észlelt kockázatok növelik a részvételi hajlandóságot. Ezek alapján én is azt várom, hogy a kockázatok növekedésével a hajlandóság is növekszik, aminek magyarázata lehet az Opp által leírt radikalizálódási mechanizmus.

H2: Az észlelt kockázatok pozitívan korrelálnak a tüntetésen való részvételi hajlandósággal.

Ismereteim szerint eddig nem vizsgált kérdés, hogy a tüntetéshez kapcsolódó kockázatok észlelése, hogyan függ össze a társadalmi háttérrel (pl.: apa iskolai

végzettsége, a család szubjektív anyagi helyzete), politikai attitűdökkel (pl. bal – jobb ideológiai álláspont), illetve a pártpreferenciákkal. Ezért a kockázatok észlelésének magyarázatára vonatkozó hipotéziseimet feltáró jellegük miatt általánosságban fogalmazom meg.

H3.1: Az észlelt kockázatok befolyásolja a társadalmi háttér és a demográfiai helyzet például a nem, a kor, az apa iskolai végzettsége, a család anyagi helyzete, a lakóhely és a képzési szint.

H3.2: Az észlelt kockázatok befolyásolják a politikai attitűdök. A bal-jobb, liberális-konzervatív, mérsékelt-radikális tengelyeken való pozíció, a demokráciával való elégedetlenség, valamint a politika iránti érdeklődés.

H3.3: Az észlelt kockázatok befolyásolja a pártpreferencia is.

ADATOK ÉS MÓDSZEREK

Az Aktív Fiatalok 2019 kutatás során 800 főt kérdeztünk meg, a minta az egyetemi karokra, a képzési szintre (BA, MA, PhD) és nemre reprezentatív.³⁵

A kérdőívnek egy egész blokkja foglalkozott a tüntetési részvételhez kapcsolódó kérdésekkel. A válaszadónak először arról kellett nyilatkoznia, hogy „*Ha nagyon elleneznéd a kormány valamely intézkedését, akkor részt vennél-e tüntetésen, demonstráción?*”. Részvételi hajlandóságát egy hatfokú skálán jelölhette, ahol az egyes azt jelentette, hogy biztosan nem menne el, a hatos pedig, hogy biztosan elmene. Majd ezután megkérdeztük, hogyan értékeli esetleges részvételének kockázatait: „*Mit gondolsz, ha úgy döntenél, hogy részt veszel a kormány valamely intézkedése elleni tüntetésen, mennyire kellene attól tartanod, hogy?*”

1. a közvetlen környezetedhez tartozók (barátok, ismerősök, rokonok) ellenzik majd a részvételed?
2. valamilyen hátrány érhet emiatt az egyetemen, munkahelyeden?
3. valamilyen atrocitás érhet (pl.: ellentüntetők akciói miatt)?
4. a rendőrség fellép a tüntetőkkel szemben?

Az észlelt kockázat erősségét, minden felsorolt kockázati tényező esetében, egy hétfokú Likert skálán minősíthette, ahol az egyes azt jelentette, hogy egyáltalán nem kellene ettől tartania, a hetes pedig azt, hogy nagyon kellene ettől tartania.

A tüntetés kockázataira koncentrált kérdéssort először 2014-ben kérdeztünk a Peripato kutatócsoport vizsgálatában³⁶. Ezt követően 2016-ban egy online mintán is kérdeztük a válaszadóinkat a tüntetési kockázatokról³⁷, de ekkor már egy sok tekintetben korrigált verzióval dolgoztunk³⁸.

35 A 2019-es vizsgálatról részletesen lásd Szabó 2019 jelen kötetben.

36 MTA-ELTE-Periparto Research Centre: “Válság és Innováció” (2014). MTA-TK-KDK. DOI:10.17203/KDK384 Peripato 2014.

37 MTA-ELTE-Periparto Research Centre: „Bevándorlás, Válság és Értékek” (2016)

38 A kérdéssor kialakításában sokat segített Tardos Róbert, Tóth Gergely és Gerő Márton.

A kérdésekben szereplő kockázat típusok, a tüntetési részvétel veszélyeinek többféle dimenzióját lefedik. A barátok rosszállása és a munkahelyi retorziók nem fizikai kockázatok, amelyek a tüntetés előtt vagy után jelentkeznek, de nem a tüntetés ideje alatt. Ezzel szemben az ellentüntetők és a rendőrség atrocitásai fizikai kockázatot jelentenek, amelyek azonnal, a tüntetéssel egy időben jelentkeznek.

Mivel mind a részvételi hajlandóság, mind pedig az észlelt kockázatok eloszlása ferde és lényegesen eltér a normál eloszlástól, a regressziós elemzésekhez a változókat dichotomizáltam.

A részvételi hajlandóság esetén 1-es értékre kódoltam a valószínűleg és a biztosan részt venne válaszokat (a hatfokú skálán ötös és hatos értékek). A részvételi kockázatok esetén pedig a közepes értéknél nagyobb válaszokat kódoltam 1-es értékre (a hétfokú skálán 4-esnél nagyobb értékek) a négyes vagy ennél kisebb értékeket pedig 0-ra.

A társadalmi háttér vizsgálatához a következő változókat használtam:

- nem (férfi, nő)
- apa iskolai végzettsége (legfeljebb szakmunkás, középfokú érettségivel, felsőfokú)
- a család anyagi helyzete (nehezen vagy éppen kijön, beosztással kijön, gondok nélkül megél)
- lakóhely (falu, város, Budapest)
- képzési szint (alapképzés (BA), és mester képzés (MA, PhD))

A politikai attitűdök közül az ideológiai tengelyeket használtam (bal-jobb, liberális-konzervatív, mérsékelt-radikális), a demokráciával való elégedetlenség (dummy változó: elégedetlen vs. nem elégedetlen), valamint a politika iránti érdeklődést. A folytonos változókat standardizáltam, így a változók átlaga 0, szórásuk pedig 1.

A pártpreferencia vizsgálatához azt a kérdést használtam, amelyben megkérdeztük a hallgatókat, hogy melyik párt listájára szavaznának. A válaszokat öt kategóriába rendeztem: (1) Fidesz szavazók; (2) Jobbik szavazók; (3) Momentum szavazók; (4) Egyéb ellenzéki pártra szavazók; (5) Nem tudja vagy nem mondta meg, hogy kire szavazna, nem akar szavazni. Az egyéb ellenzéki szavazókat és a nem tudja, nem szavazna válaszokat azért vontam egybe, mert túlságosan kevés eset jutott volna egy kategóriába.

Minden elemzésekhez az R környezetben³⁹ található parancsokat és csomagokat használtam. A faktor elemzéshez a *psych* csomagot⁴⁰, a táblázatok előállításához pedig az *sjPlot* csomagot⁴¹.

39 R Core Team (2013). R: A language and environment for statistical computing. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria. URL <http://www.R-project.org/>.

40 Revelle, W. (2018) *psych: Procedures for Personality and Psychological Research*, Northwestern University, Evanston, Illinois, USA, <https://CRAN.R-project.org/package=psych> Version = 1.8.12.

41 Lüdtke D (2019). *sjPlot: Data Visualization for Statistics in Social Science*. doi: 10.5281/zenodo.1308157 (<https://doi.org/10.5281/zenodo.1308157>), R package version 2.6.3, URL://CRAN.R-project.org/package=sjPlot

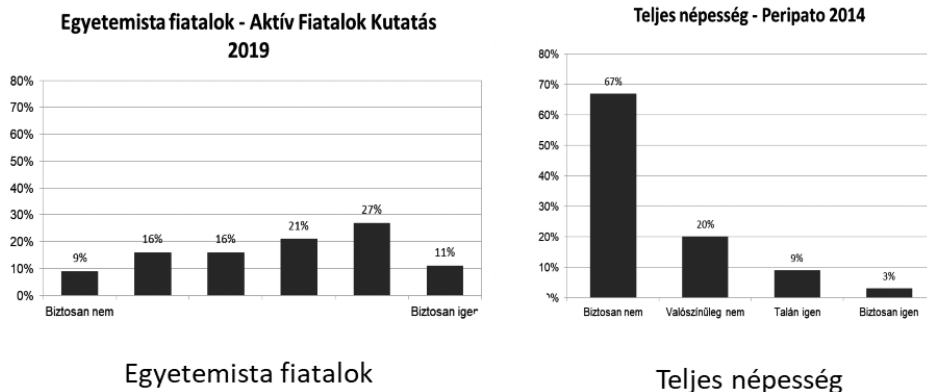
EREDMÉNYEK

Részvételi hajlandóság és észlelt kockázatai

Az egyetemista fiatalok alapvetően pozitívan állnak a tüntetésen való részvételhez. 38 százalékuk úgy véli, ha nagyon elégedetlen lenne, akkor valószínűleg elmenne tüntetni (a hatfokú skálán 5-öst vagy 6-ost jelölt be). 2014-ben a Peripato Kutatócsoport kutatása szerint a teljes felnőtt népességen belül azok aránya, akik talán vagy biztosan elmennének tüntetni mindössze 12 százalék volt⁴².

A 3. ábrán látható a két változó (hajlandóság a fiatal mintában és felnőtt mintában) eloszlására. A fiatal egyetemisták esetén az eloszlás jobbra ferde, míg a teljes felnőtt népesség esetén balra ferde, ami azt jelenti, hogy míg az egyetemisták nagyobb arányban lennének hajlandók tüntetni, addig a teljes felnőtt mintában a részvételi hajlandóság ehhez képest jóval alacsonyabb alacsony. Ez az eredmény szakirodalomban leírtakkal összhangban van.

3 ábra
Tüntetésen való részvétel hajlandósága az egyetemista fiatalok és a teljes népesség körében

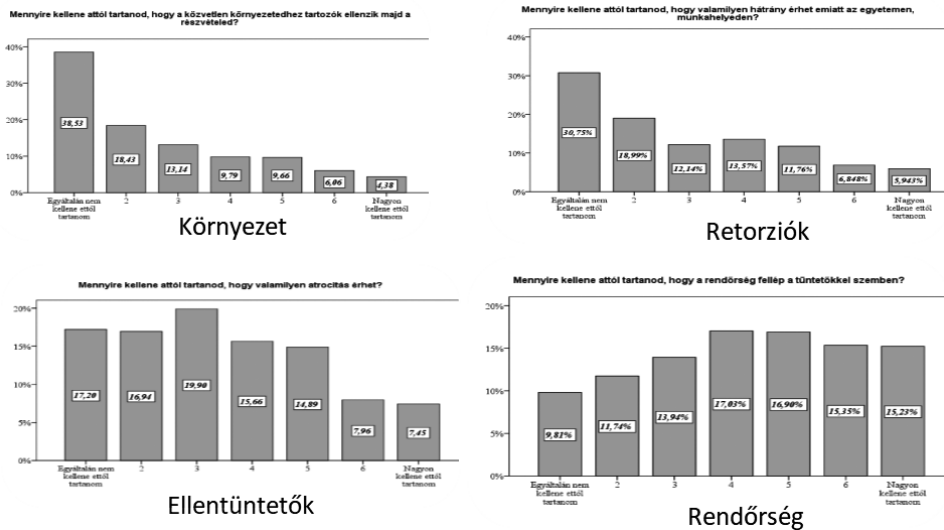
Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon 2019 és Peripato 2014.

42 A két adat összevetésénél óvatosnak kell lenni, mivel a két kérdés skálája nem azonos. 2014-ben 4-fokú, míg jelen kutatásban 6-fokú skálán mértük a hajlandóságot. A két arány közötti különbséget tekinthetjük konzervatív becslésnek, hiszen felnőtt mintán a 3-as és 4-es válaszok arányát vettem, míg az Aktív Fiatalok kutatásban a bizonytalannak tekinthető középső értékeket kihagytam. Nem elhanyagolható továbbá az a tény sem, hogy a Peripato kutatás és az AF kutatás között 5 év tel el. Mindezeket figyelembe véve is úgy gondolom, hogy a különbség jelentős.

Az egyetemista fiatalok a tüntetési részvételhez kapcsolódó különböző kockázatokat nem ugyanolyan mértékben tartják valószínűnek. Az első, a második és a harmadik kockázat típus eloszlása balra ferde, a rendőrségi rajtaütés kockázata pedig inkább jobbra ferde (4. ábra). Ez azt jelenti, hogy az egyetemista fiatalok leginkább a rendőrségi fellépéstől (erőszaktól) inkább tartanak, a többi három kockázattípust kevésbé tartják valószínűnek.

Ezek a különbségek az átlagokban is megjelennek: A tüntetésen való részvétel esetén a legalacsonyabbra értékelt kockázat a barátok rosszállása (átlag=2,7), ezt követi az egyetemen vagy a munkahelyen tapasztalható esetleges negatív következmények (átlag=3,0), az ellentüntetők miatti kellemetlenségek, esetleges támadások (3,5), végül pedig a rendőrök támadása a tüntetők ellen (átlag 4,3).

4. ábra
A tüntetéshez kapcsolódó kockázatok eloszlása

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon 2019.

Mivel az itemek eloszlása nem mutat normál eloszlást, érdekesebb azok arányát vizsgálni, akik az adott kockázattípus veszélyét a hétfokú Likert skálán a 4-es középértéknél nagyobbra értékelték. Ezeket az arányokat figyelembe véve az egyetemisták egyötöde (20%) tart a közepesnél nagyobb mértékben attól, hogy a közvetlen környezetében elleneznek a tüntetésen való részvételét, és közel a felük (47%) attól, hogy a rendőrség fellép a tüntetőkkel szemben (7. táblázat).

7. táblázat
A tüntetéshez kapcsolódó kockázatok

	Átlag	Medi- án	Közepesenél jobban tart tőle
Kockázat 1: Barátok rosszsallása	2,693	2	20%
Kockázat 2: Hátrány egyetem, munkahelyen	3,009	3	25%
Kockázat 3: Ellentüntetők	3,478	3	30%
Kockázat 4: Rendőrség	4,265	4	47%

Forrás: Aktív Fialatok Magyarországon 2019 és Peripato 2014.

Az első hipotézis (H1) vizsgálatához nézzük meg, hogy milyen az észlelt kockázatok faktorstruktúrája. Az itemek kommunalitását vizsgálva megállapítható, hogy a barátok rosszsallásának és az egyetemi, munkahelyi retorzióknak a kockázata nem illeszkedik jól a faktorhoz. Valamivel jobb eredményt kapunk, ha kihagyjuk az első kockázat fajtát a faktorból, de még így is a skála megbízhatósága (Cronbach alfa) csak kicsivel magasabb, mintha négy itemből állna a faktor, és a második item faktorra való korrelációja így is inkább alacsony (2. táblázat).

Úgy tűnik tehát, hogy a tüntetéshez kapcsolódó észlelt kockázatok leíró faktor nem áll össze, vagyis a vizsgált itemek a kockázat észlelés különböző dimenzióit jelenítik meg. Sajnos az sem jelent megoldást, ha a négy itemet két faktorba rendezzük⁴³. Legnagyobb részben a tüntetés helyszínén jelentkező, fizikai veszélyek jelennek meg a faktorban, a tüntetésen való részvételt követően jelentkező nem-fizikai kockázatok viszont nem részei a faktornak.

Mindezek alapján az első hipotézisben megfogalmazott feltevést, vagyis hogy létezik egy látens tüntetési kockázatok észlelését magában foglaló faktor, el kell vetni. Az adatok ezt a hipotézist nem erősítik meg.

8. táblázat
A tüntetéshez kapcsolódó kockázat faktor

	kockázat észlelés faktor (4 item)		kockázat észlelés faktor (3 item)	
	kommunalitás	faktorsúly	kommunalitás	faktorsúly
Kockázat 1: Barátok rosszsallása	0,10	0,32	---	---
Kockázat 2: Hátrány egyetem, munkahelyen	0,26	0,51	0,24	0,49
Kockázat 3: Ellentüntetők	0,58	0,76	0,54	0,74
Kockázat 4: Rendőrség	0,44	0,66	0,50	0,71
Cronbach Alfa	0,64		0,67	

Aktív Fialatok Magyarországon, 2019

43 Az eredményeket itt nem közlöm.

HOGYAN FÜGG ÖSSZE A RÉSZVÉTELI HAJLANDÓSÁG AZ ÉSZLELT KOCKÁZATOKKAL

A második hipotézis teszteléséhez regressziós modellt futtattam, ami megmutatja, a kockázatok észlelése hogyan függ össze a részvételi hajlandósággal. Mivel a részvételi hajlandóság eloszlása ferde, a változót dichotomizáltam⁴⁴ és logisztikus regressziót illesztettem. Az észlelt kockázatok mellett kontroll változóként szerepel a modellben a nem, az apa iskolai végzettsége, a képzési szint, a lakóhely és a szubjektív anyagi helyzet.

A modell eredményei szerint (9. táblázat) a négyféle kockázattípus összefüggése a tüntetésen való részvételre való hajlandósággal eltérő. Azok, akik a barátok rosszállásának és az ellentüntetők atrocitásainak kockázatait magasabbra értékelik, alacsonyabb valószínűséggel mennének el tüntetni. Ugyanakkor a rendőrségi támadás kockázata növeli részvételi hajlandóságot, az egyetemi és a munkahelyi retorzióktól való félelem pedig nem mutat összefüggést a hajlandósággal.

9. táblázat

Logisztikus regressziós modell a részvételi hajlandóság magyarázatára

Magyarázó változók (Intercept)	Részvételi hajlandóság		
	OR	CI	p
Kockázat 1: Barátok rosszállása	0,91	0,83-0,99	0,033
Kockázat 2: Hátrány egyetem, munkahelyen	1,04	0,95-1,14	0,410
Kockázat 3: Ellentüntetők	0,90	0,81-1,00	0,051
Kockázat 4: Rendőrség	1,11	1,00-1,23	0,049
Nem: nő ref.: férfi	1,63	1,19-2,24	0,002
Apa iskolai végzettsége (érettségi) ref.: legfeljebb szakmunkás	1,28	0,83-1,99	0,269
Apa iskolai végzettsége (felsőfokú) ref.: legfeljebb szakmunkás	0,85	0,54-1,33	0,480
Lakóhely: Budapest ref.: falu	1,51	1,02-2,22	0,039
Lakóhely: MJV ref.: falu	1,12	0,77-1,65	0,545
Képzési szint: MA és PhD ref.: BA	1,38	0,98-1,95	0,063
Anyagi helyzet: beosztással kijön ref.: nehezen vagy éppen kijön	0,92	0,56-1,53	0,754
Anyagi helyzet: gondok nélkül ref.: nehezen vagy éppen kijön	0,84	0,48-1,48	0,554
N	716		
T _{jur} R ²	0,044		

OR=Esélyhányados, MJV=Megyei Jogú Város

Forrás: Aktív F fiatalok Magyarországon, 2019

44 Lásd Adatok és módszerek részt

A H2 hipotézisben azt feltételeztem, hogy az észlelt kockázatok pozitívan korrelálnak a részvételi hajlandósággal. Ezt a feltevést a fenti modell eredményei általánosságban nem erősítik meg. A négyféle kockázat típusból csak egy, a rendőrségi atrocitás kockázatára igaz a pozitív összefüggés. Ezek alapján azt lehet mondani, hogy a hipotézisben megfogalmazott állítás általánosságban nem igaz, de bizonyos kockázatformákra igen.

AZ ÉSZLELT KOCKÁZATOK MAGYARÁZATA

Az előző részben bemutattam, hogy az észlelt kockázatok közül a barátok, ismerősök rosszallása csökkenti, a rendőrök atrocitásaitól való félelmek pedig növelik a részvételi hajlandóság esélyét. A társadalmi háttérváltozók kontroll alatt tartása mellett ez a két tényező függ össze leginkább a részvételi hajlandósággal. A következőkben bemutatom, hogy milyen tényezők magyarázzák a kockázateszélelés fenti két típusát.

Mind a kétféle kockázat észlelésére három-három logisztikus regressziós modellt készítettem (4.-5. táblázatok a Függelékben találhatóak). A függő változó értéke 1, ha a közepes értéknél nagyobb kockázatot észlelt, a többi esetben pedig 0. Az első modell (Modell I) mindkét esetben csak a szocio-ökonómiai háttérváltozókat tartalmazza, a második modellben (Modell II) szerepelnek a politikai attitűdök is, a harmadikban (Modell III) pedig már a pártpreferenciák is szerepelnek.

Az eredmények szerint (Modell I., 4. táblázatban) közvetlen környezet (barátok, rokonok, ismerősök) rosszallásának értékelése ugyan a standard szignifikancia szint mellett ($p < 0,05$) nem tekinthető szignifikánsnak, de tendenciaszerű ($p = 0,075$) összefüggést mutat a lakóhellyel. A megyei jogú városokban élők a falun élőkhez képest kisebb eséllyel gondolják úgy, hogy közvetlen környezetük ellenezné a tüntetési részvételüket. A másik két modellben azonban, amikor az attitűdök is szerepelnek a modellekben, ez az összefüggés erősebbnek tűnik. Ennek alapján elmondható, hogy a falun élőkhez képest a megyei jogú városokban élők kevésbé tartanak a közvetlen környezet rosszallásától. Ugyanakkor a válaszadók neme, az apa iskolai végzettsége, a szubjektív anyagi helyzet, és a képzés szintje nem játszanak jelentős szerepet a kockázat észlelésében.

A második modellben (Modell II) társadalmi háttérváltozók mellett szerepeltek a politikai attitűdváltozók is. A modell eredményei szerint a konzervatív attitűdök csökkentik a kockázat észlelésének esélyét, a jobboldali attitűdök pedig növelik azt. Egy egység (1 szórás) elmozdulás a bal-jobb ideológiai tengelyen a jobboldali attitűdök felé 1,3 szorosára növeli annak az esélyét, hogy valaki attól tart, hogy a közvetlen környezete negatívan reagálna, ha egy tüntetésen részt venne. Továbbá egy egység (1 szórás) elmozdulás a liberális-konzervatív tengelyen 1,26 szorosára⁴⁵ növeli a kockázat észlelésének esélyét. Úgy tűnik tehát, hogy a liberális

45 A táblázatban 0,79-es érték reciproka: $1/0,79 = 1,26$

értékeket vallók és a jobboldali értékeket tartók jobban tartanak a saját közvetlen környezetük rosszallásától, mint a konzervatívok és a baloldaliak. Ezek az összefüggések nem magyarázhatóak egyszerűen, hiszen a két ideológiai tengely működése egymásnak ellentmondó tendenciákról árulkodik. A feltett kérdés arra vonatkozott, hogyan reagálna a válaszadó közvetlen környezete arra, ha részt venne egy a kormánnyal kritikus tüntetésen. Ezért arra következtethetünk, hogy a jobboldali, baloldali, illetve a liberális, konzervatív ideológiákkal egyetértő hallgatónak a társas környezete eltérő, illetve eltérően működik. Elképzelhető, hogy a jobboldali hallgatók egy olyan közegben élnek, ahol nem nézik jó szemmel, ha valaki a jelenlegi kormányt kritizálja és ellene tüntet. Ebben az esetben a rosszallás jelenthet konfrontációt, vitát és veszekedést, ami az egyén számára érzelmileg megterhelő lehet. Pontosabban a válaszadók úgy gondolják, hogy a környezetük negatívan reagálna, ha a kormánnyal szembe helyezkednének. Egy liberális közegben élő fiatal ilyen típusú reakciókkal kis valószínűséggel találkozhat, aminek egyik oka, hogy a hatalmon lévő Fidesz-kormány a liberális értékekkel szemben határozza meg magát (elég csak az illiberális állam koncepciójára utalni). Tehát egy liberális közegben a kormány kritikája és a kormány elleni tüntetés minden bizonnyal nem számít ritkának és főleg nem áll szemben a csoportban domináns vélekedésekkel. Ez alapján az gondolható, hogy a részvétel ellenzése kevésbé a rosszallást, és a negatív szelektív ösztönzőket jelenti, hanem inkább a szülők, barátok féltését. Sajnos azonban a társas kapcsolatokra, a politikai mikromiliőre vonatkozóan nem tettünk fel kérdéseket a kutatásban, ezért az ezzel kapcsolatos fejtegetést nem tudom tesztelni.

A politika iránti érdeklődésnek, a mérsékelt-radikális attitűdnek, illetve a demokráciával való elégedetlenségnek nincs szignifikáns hatása a függő változóra, ezekkel a tényezőkkel a modell szerint nem függ össze.

A harmadik modellben (Modell III) az előző magyarázó változókhoz hozzávettem a pártpreferenciát is. A modell alapján azonban úgy tűnik, ennek a fajta kockázatnak az észlelése nem függ össze a pártpreferenciákkal sem.

A közvetlen környezet rosszallásának kockázatával szemben a rendőrök atrocitására vonatkozó kockázat észlelését jelentősen befolyásolja a társadalmi háttér. Az első modell (Model I, táblázat) szerint a nők a férfiakhoz képest kevésbé értékelik kockázatosnak a rendőrségi agresszió előfordulásának lehetőségét ($OR=0,63$, $p=0,002$) egy kormány elleni tüntetésen. Továbbá a magasabb státusú családokból származók (az apa iskolai végzettsége magasabb, a család anyagi helyzete jó) kisebb eséllyel vélik úgy, hogy ettől a fajta veszélytől tartaniuk kell. Ugyanakkor a magasabb képzési szinten tanulók (MA, PhD) nagyobb eséllyel tartanak a rendőrségi akcióktól, mint a BA hallgatók. Lakóhely szerint nem mutatkoznak különbségek.

A második modell alapján (5. táblázat) elmondható, hogy a politika iránt érdeklődők kisebb, a demokrácia állapotával elégedetlenek viszont nagyobb eséllyel

tartanak a rendőrségi atrocitástól. Az ideológiai tengelyeket vizsgálva úgy tűnik, hogy sem a liberális-konzervatív, sem pedig a bal-jobb attitűdökkel nem függ össze a függő változó. A mérsékelt-radikális tengelyen a radikális irányba való egy egységnyi (1 szórás) elmozdulás 1,17-szeresére növeli a kockázat észlelésének esélyét.

A harmadik modellben (Modell III) magyarázóváltozóként a pártpreferenciák is szerepelnek. Az eredmények szerint azok a hallgatók, akik a Fideszre szavaznának, szignifikánsan kisebb eséllyel tartanak a rendőrségi agressziótól, mint azok, akik nem tudják, hogy kire szavaznának, vagy egyáltalán nem szavaznának.

A kockázatok észlelését meghatározó tényezők vizsgálatát összefoglalva megállapítható, hogy a közvetlen környezet negatív reakciója kockázatának észlelését a társadalmi háttér és a pártpreferenciák lényegében nem magyarázzák. A jobboldali és a liberális attitűdök viszont növelik a kockázat észlelésének esélyét.

A rendőrségi atrocitás kockázat észlelésével azonban a társadalmi háttér, a pártpreferenciák és a politikai attitűdök is összefüggnek. Az alacsonyabb státusú családokból származók, a férfiak, és azok, akik a demokrácia állapotával elégedetlenek nagyobb eséllyel tartanak a rendőri atrocitásoktól. A Fidesz-szavazók és a politika iránt érdeklődők pedig kisebb eséllyel tartanak ettől. A magyarországi politikai környezet polarizáltságát figyelembe véve (lásd pl.: Patkós 2017) az eredményekből kirajzolódik egy általánosabb kép is. A kormányt támogatók (Fidesz szavazók, demokráciával elégedettek) alacsonyabbra értékelik a rendőrségi atrocitás kockázatát. Ezzel egybevág, hogy a jobb körülmények között élők körében, – ahol magasabb a Fideszre való szavazás esélye (lásd Kmetty 2019 ebben a kötetben) – szintén alacsonyabbak az észlelt kockázatok. Elképzelhető, hogy a kormánypárti fiatalok nem olvassák, vagy másként értékelik a tüntetési kockázatokról szóló híreket (lásd lent). Egyszerűen nem hiszik el, hogy egy tüntetőnek – bármilyen értelemben – baja eshet egy tüntetésen, vagy akár adott esetben az is lehetséges, hogy egyetért a rendőrség fellépésével. Azt azonban mégsem mondhatjuk, hogy a kockázatészlelést teljes egészében a kormányhoz való viszonyulás határozza meg, hiszen a politika iránti érdeklődés, a nemi különbségek, az apa iskolai végzettsége és a képzési szint nem illeszkednek ebbe a koncepcióba.

A bemutatott modellek alapján számomra úgy tűnik, hogy a jövőben a kockázatészlelés pontosabb magyarázatához szükség lesz olyan pszichés tényezők bevonására, amelyek elméletileg alátámaszthatók az adott téma vonatkozásában. Az adatok és modellek alapján a H3.1-H3.3 hipotézisekben megfogalmazottakat csak részben tudtam megerősíteni. A közvetlen környezet negatív reakcióinak magyarázatában egyedül a politikai attitűdök (bal-jobb és liberális-konzervatív orientációk) játszanak szerepet, tehát sem a társadalmi háttérváltozók, sem a pártpreferencia nem mutatnak szignifikáns összefüggést. A rendőrségi atrocitást magyarázó modellekben azonban mind a három tényezőcsoport (társadalmi háttér, politikai attitűdök, pártpreferencia) szignifikánsan összefügg a kockázatészleléssel.

DISZKUSSZIÓ

Az Aktív Fiatalok 2019 kutatásból kiderült, hogy az egyetemista fiatalok 20-47 százaléka komolyan tart attól, hogy tüntetési részvétele valamilyen negatív következménnyel járna. A kutatás nem tért ki az észlelt kockázatok forrására, vagyis arra, miből gondolják a fiatalok, hogy a tüntetés valamilyen veszéllyel járhat. Ezért az alábbiakban összegyűjtöttem néhány olyan a sajtóban megjelent példát, amelyek alapvetően formálhatták a fiatalok tüntetésekről alkotott képét. Jól látszik, hogy az elmúlt években a tüntetési tudósításokban mind a négy típusú kockázat megjelent.

A legnehezebb olyan forrást találni, ami arról számol be, hogy egy tüntetőnek megromlott a kapcsolata a barátaival, vagy a rokonaival, mert politikai tiltakozásokban vesz, vett részt. Erről ritkán szoktak beszámolni az újságok. Néhány évvel ezelőtt azonban egy kutatás során olyan önkéntesekkel, aktivistákkal készítették interjúkat, akik menekültek jogvédelmével és helyzetének javításával foglalkoztak. Az egyik interjúalany arról számolt be, hogy azok, akik ilyen segítőmunkát végeznek, sok esetben konfliktusba kerülnek a családjukkal, ismerőseikkel, kollégáikkal (Tóth–Kertész 2016, 116). Ilyen munkahelyi konfliktusról számolt be egy férfi, aki egy tüntetésen beszédet mondott. Az esetről szóló beszámoló⁴⁶ arra utal, hogy a férfit a tüntetésen való szereplése miatt kirúgták az állásából. Egy másik esetben a tüntetésen felszólaló szervezőnek a tüntetést követően a rendőrök lefoglalták a számítógépét⁴⁷. Ezek a cikkek a tüntetések nem-fizikai kockázatairól szólnak, olyan veszélyeket, lehetséges költségeket mutatnak be, amelyek a tüntetést követően merülnek fel.

Fizikai sérüléssel járhatnak azonban azok a konfliktusok, amelyek tüntetők és az ellentüntetők között alakulnak ki. Egy cikk arról számolt be, hogy megvertek egy hazafelé tartó tüntetőt, mert nála volt az a tábla, amit a tüntetésen feltartott⁴⁸. 2012-ben pedig egy tüntetésen megjelentek szélsőjobboldali ellentüntetők, akik a tömegben masíroztak⁴⁹. Néhány esetben ugyanakkor a fizikai kockázatot a rendőrség fellépése jelenti. Ilyesmi békés tiltakozások után is előfordulhat. 2018 év végén egy tüntetőt a rendőrök egész éjszakára a fogdába zárták⁵⁰, egy másikat pedig állítólag a rendőrautóban megvertek⁵¹.

Ezek az egyedi történetek természetesen nem jelentenek valamiféle kockázatelemzést, vagy az objektív veszélyek leírását. Ezek a hírek, újságcikkek csak azt

46 hvg.hu/itthon/20171221_Szombaton_felszolalt_egy_pecsi_tuntetesen_keddre_kirugtak_az_allasabol

47 24.hu/szorakozas/2018/01/25/rendorok-foglaltak-le-rekasi-karoly-es-detar-eniko-fianak-szamitogepet/

48 https://index.hu/belfold/2017/04/20/megvertek_egy_ferfit_a_szombati_tuntetes_utan/

49 https://index.hu/belfold/2012/01/02/zengett_a_viktator_az_alaptorveny_unnepen/

50 https://hvg.hu/itthon/20181214_A_rendorseg_rendszereben_eltunt_tunteto

51 <https://www.youtube.com/watch?v=t21duwkpO1w>; https://hvg.hu/itthon/20181214_Videon_ahogy_a_rendorok_lerohanjak_a_21_eves_ferfit_a_Koruton

szemléltetik, hogy Magyarországon a politika iránt érdeklődők könnyen találkozhatnak olyan történetekkel, amelyekből az derül ki, hogy a tüntetéseken való részvételnek van valamekkora kockázata. Azt nem kívánom értékelni vagy vizsgálni, hogy ezek az esetek tényleg a bemutatott módon történtek-e meg. Ha a vizsgált populációhoz, az egyetemista fiatalokhoz eljutottak ezek a hírek, akkor az minden bizonnyal befolyásolta a tüntetésről és annak kockázatáról való gondolkodásukat. Úgy gondolom a jövőben érdemes lesz külön vizsgálni a témával kapcsolatos hírfogyasztási szokásokat. A tüntetésekkel kapcsolatban milyen hírek, vélemények jutnak el az emberekhez, és vajon ezeknek a cikkeknek milyen hatása van a részvételi szándéokra, illetve az észlelt kockázatok nagyságára vagy más politikai attitűdökre.

A – kormányral kritikus – sajtóban megjelennek olyan történetek, amelyek szerint a tüntetésen való részvétel és a tüntetések szervezése ma Magyarországon különböző kockázatokkal jár. Ezek a kockázatok érinthetik a fiatal egyetemistákat is, nem tudok olyan veszélyről, ami kizárólag a „felnőtt” népeiséget érintené. Ez alól a munkahelyi vagy iskolai retorziók sem jelentenek kivételt, hiszen az egyetemisták egynegyede (24%) dolgozik rendszeresen és nagyjából ugyanennyien (25%) gondolják úgy, ezzel a veszéllyel számolniuk kell, ha elmennek tüntetni.

A kutatásból kiderült az is, hogy a felsőoktatásban tanuló fiatalok tüntetési hajlandósága lényegesen magasabb, mint a teljes felnőtt népességé. A hallgatók 38 százaléka lenne hajlandó részt venni tüntetésen, míg ez az arány 2014-ben a teljes népességen belül csak 12 százalék volt. Ez a szándékbeli különbség aztán megjelenik a protestt akciókban való részvételben is. Úgy tűnik tehát, hogy az egyetemisták körében a mozgósítás és rekrutálás jobban működik, mint a társadalom más csoportjaiban. Éppen ezért az egyetemista fiatalok tiltakozási hajlandóságát befolyásoló (de)mobilizációs folyamatokra különösen oda kell figyelnie a kutatóknak.

Az észlelt kockázatok és a részvételi hajlandóság közötti kapcsolat azonban komplex és közel sem egyértelmű. Az első regressziós modell alapján azt a következtetést vontam le, hogy az észlelt kockázatok közül van olyan, amelyik csökkenti és van, amelyik növeli a részvételi hajlandóság esélyét. Ez azért fontos eredmény, mert korábban Opp (1994) az észlelt kockázatok vizsgálatakor egy aggregált, általános kockázat változót használt. Ennek következtében elveszett annak a lehetősége, hogy a különböző kockázati típusok és a részvételi hajlandóság összefüggéseit külön elemezze. Magam is kísérletet tettem egy kockázatészlelési faktor létrehozására, de ezen a mintán nem működött, a faktor csak gyengén állt össze. A fenti eredmények szerint különösen nagy haszonnal jár, ha a magyarázó változóként külön szerepeltetjük a kockázati tényezőket a modellben. Az Opp-féle elméleti keretben a kockázat észlelése és a részvételi hajlandóság közötti kapcsolat kétféle mechanizmussal írható le, az elrettentési és a radikalizálódási mechanizmusokkal. Attól függ, hogy melyik mechanizmus mennyire aktiválódik, hogy a kockázatészlelés mennyire növeli meg a pozitív ösztönzőket.

A fenti elméleti keret alapján elmondható, hogy az eltérő kockázati típusoknál eltérő mechanizmusok működhetnek. Az Opp által megfogalmazott radikalizálódási mechanizmus szerint, az emberek a kockázatok észlelésével párhuzamosan a tüntetés irányába ható pozitív ösztönzők is aktiválódnak. Például, aki magasabbra értékeli a rendőrségi atrocitás valószínűségét, az igazságtalanabbnak tartja a rendőri eljárását, vagy a politikai rendszert. A társas környezet viszont komoly viszsztatartó erővel bír, hiszen a modellből az is kiderült, hogy akik tartanak a barátaik, rokonaik rosszallásától, azok kisebb eséllyel vennének részt tüntetésen.

A rendőrségi atrocitás esetén a radikalizálódási mechanizmus, a közvetlen környezet rosszallása és az ellentüntetők atrocitása esetén pedig az elrettentési mechanizmus érvényesül, míg az egyetemi, munkahelyi retorzió esetén a kétféle mechanizmus kiolthatja egymást.

Érdekes kérdés tehát, hogy a hatalom – szándékolt, vagy nem szándékolt – félelemkeltése, represszív működése milyen eredménnyel jár. Az embereket inkább elrettenti a tiltakozástól, vagy épp ellenkezőleg inkább arra ösztönzi? Az ilyen típusú események inkább mobilizálnak, vagy inkább demobilizálnak? Hogyan hat mindez az egyetemista fiatalokra?

Ezeknek a mechanizmusoknak a működése azonban kísérleti elrendezésekben vizsgálhatóak precízen.

IRODALOM

- Ayanian, A.H. and Tausch, N., 2016. How risk perception shapes collective action intentions in repressive contexts: A study of Egyptian activists during the 2013 post-coup uprising. *British journal of social psychology*, 55(4), pp.700-721.
- Barnes, S. and Kaase, M., 1979. Political action.
- Blais, A., 2000. *To vote or not to vote?: The merits and limits of rational choice theory*. University of Pittsburgh Pre.
- Boykoff, J. 2007. Limiting Dissent: The Mechanisms of State Repression in the USA. *Social Movement Studies* 6, no. 3 (2007): 281–310.
- Campbell, A., Gurin, G., Miller, W. E. (1954). *The Voter Decides*. Evanston, IL, Row, Peterson.
- Christensen, D., – Garfias, F. (2018). Can you hear me now? How communication technology affects protest and repression. *Quarterly journal of political science*, 13(1), 89.
- Curtice, T. B., – Arnon, D. (2019). *Deterring threats and settling scores: How coups influence respect for physical integrity rights*. Conflict Management and Peace Science. <https://doi.org/10.1177/0738894219843240>
- Deng, Y., and O'Brien, K. 2013. Relational Repression in China: Using Social Ties to Demobilize Protesters. *The China Quarterly* 215: 533–552.

- Earl, J., 2011. Political repression: Iron fists, velvet gloves, and diffuse control. *Annual review of sociology*, 37, pp.261-284.
- Gerő, M., – Susánszky, P. (2014a). Hallgatói mozgalmak és felsőoktatási politika. *EDUCATIO. Mérleg 2010-2014*.
- Márton, G., és Susánszky P. (2014b). A Hallgatói Hálózat mobilizációs jellemzői. in: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó fiatalok*
- Klandermans, B., 1984. Mobilization and participation: Social-psychological expansions of resource mobilization theory. *American sociological review*, pp.583-600.
- Majtényi, B., Kopper, Á., – Susánszky, P. (2019). Constitutional othering, ambiguity and subjective risks of mobilization in Hungary: examples from the migration crisis. *Democratization*, 26(2), 173-189.
- Marx, F.M., 2004. Soft Repression. *Research in Social Movements, Conflicts, and Change*, 25, pp.85-101.
- McAdam, D., 1986. Recruitment to high-risk activism: The case of freedom summer. *American journal of sociology*, 92(1), pp.64-90.
- McAdam, D., Tilly, C., and Tarrow, S. 2001. *Dynamics of contention*. Cambridge, CUP.
- Muller, E.N. and Opp, K.D., 1986. Rational choice and rebellious collective action. *American Political Science Review*, 80(2), pp.471-487.
- Opp, K.D. and Gern, C., 1993. Dissident groups, personal networks, and spontaneous cooperation: The East German revolution of 1989. *American sociological review*, pp.659-680.
- Opp, K.D. and Roehl, W., 1990. Repression, micromobilization, and political protest. *Social Forces*, 69(2), pp.521-547.
- Opp, K.D., 1994. Repression and revolutionary action: East Germany in 1989. *Rationality and Society*, 6(1), pp.101-138.
- Patkós, V. 2017. Politikai polarizáció és gazdasági sikertelenség az európai demokráciákban. *Politikatudományi Szemle* 26(4): 29-52.
- Riker, W.H. and Ordeshook, P.C., 1968. A Theory of the Calculus of Voting. *American political science review*, 62(1), pp.25-42.
- Schussman, A. and Soule, S.A., 2005. Process and protest: Accounting for individual protest participation. *Social forces*, 84(2), pp.1083-1108.
- Shriver, T. E. 2000. Risk and Recruitment: Patterns of Social Movement Mobilization in a Government Town. *Sociological Focus* 33, no. 3 (2000): 321–337.
- Sloam, J. (2013). ‘Voice and equality’: Young people’s politics in the European Union. *West European Politics*, 36(4), 836-858.

- Szabó Andrea (2019): A 2019-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana. In: Szabó Andrea – Susánszky Pál – Oross Dániel (szerk.): *Mások vagy ugyanolyanok? A hallgatók politikai aktivitása, politikai orientációja Magyarországon (2019)*. Budapest – Szeged, Belvedere Meridionale – Heinrich Böll Stiftung – TK PTI.
- Tóth, F. M, and Kertész A. 2016 Beyond the Humanitarian Miracle – Volunteers’ Role During the Refugee Crisis. In *The Social Aspects of the 2015 Migration Crisis in Hungary*, edited by Bori Simonovits and Anikó Bernát, 101–119. Budapest: TÁRKI Social Research Institute
- Verba, S. and Nie, N.H., 1987. Participation in America: Political democracy and social equality. University of Chicago Press.
- Verba, S., Schlozman, K.L. and Brady, H.E., 1995. *Voice and equality: Civic voluntarism in American politics*. Harvard University Press.
- Ward, M. (2016). Rethinking social movement micromobilization: Multi-stage theory and the role of social ties. *Current Sociology*, 64(6), 853-874.
- Wiltfang, G.L. and McAdam, D., 1991. The costs and risks of social activism: A study of sanctuary movement activism. *Social Forces*, 69(4), pp.987-1010.
- Young, L. (2019). The Psychology of State Repression: Fear and Dissent Decisions in Zimbabwe. *American Political Science Review*, 113(1), 140-155. doi:10.1017/S000305541800076X

MELLÉKLET

10. táblázat

A közvetlen környezet rosszallásának kockázatészlelését befolyásoló tényezők vizsgálata

Magyarázó változók	Modell I			Modell II			Modell III		
	OR	CI	p	OR	CI	p	OR	CI	p
(Intercept)	0,33	0,18-0,62	0,001	0,43	0,21-0,88	0,021	0,46	0,21-1,03	0,061
Nem: nő ref.: férfi	1,06	0,74-1,53	0,741	1,02	0,69-1,50	0,938	1,03	0,70-1,53	0,874
Lakóhely: Budapest ref.: falu	0,79	0,50-1,25	0,317	0,79	0,49-1,27	0,333	0,81	0,50-1,30	0,383
MJV ref.: falu	0,66	0,41-1,04	0,075	0,61	0,38-0,99	0,047	0,61	0,37-0,99	0,045
Apa iskolai végzettsége2 ref.:	0,75	0,45-1,24	0,259	0,66	0,39-1,12	0,123	0,65	0,38-1,10	0,106
Apa iskolai végzettsége3	1,02	0,62-1,67	0,946	0,91	0,55-1,51	0,716	0,90	0,54-1,51	0,702

Anyagi helyzet:2 ref.:	0,87	0,50-1,53	0,633	0,86	0,49-1,54	0,620	0,88	0,49-1,57	0,656
Anyagi helyzet:3 ref.:	0,77	0,41-1,44	0,408	0,68	0,35-1,30	0,242	0,68	0,35-1,30	0,241
Képzési szint: MA és PhD ref.: BA	1,34	0,91-1,97	0,139	1,25	0,83-1,87	0,282	1,25	0,83-1,88	0,285
Politika iránti érdeklődés				1,17	0,89-1,53	0,252	1,18	0,90-1,54	0,240
Demokráciával való elégedetlenség (dummy)				0,89	0,59-1,35	0,579	0,95	0,58-1,56	0,854
(liberális-) konzervatív attitűd				0,86	0,74-0,99	0,039	0,75	0,59-0,95	0,017
(baloldali-) jobboldali attitűd				1,22	1,04-1,43	0,015	1,27	1,01-1,58	0,039
(mérsékelt-) radikális attitűd				1,09	0,95-1,26	0,231	1,13	0,93-1,37	0,222
Pártpref.: Fidesz ref.: Nem választ, nem tudja							1,15	0,59-2,25	0,675
Pártpref.: Jobbik ref.: Nem választ, nem tudja							0,83	0,44-1,55	0,555
Pártpref.: Mo- mentum ref.: Nem választ, nem tudja							0,60	0,31-1,14	0,116
Pártpref.: Többi ellenzéki párt ref.: Nem választ, nem tudja							0,68	0,39-1,18	0,169
N	755			734			734		
Tjur's R ²	0,013			0,036			0,043		

OR=Esélyhányados, MJV=Megyei Jogú Város

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2019

11. táblázat

A rendőrségi atrocitás kockázatészlelését befolyásoló tényezők vizsgálata

Magyarázó változók	Modell I			Modell II			Modell III		
	OR	CI	p	OR	CI	p	OR	CI	p
(Intercept)	2,62	1,51-4,54	0,001	1,32	0,70-2,47	0,392	1,57	0,78-3,14	0,203
Nem: nő ref.: férfi	0,63	0,47-0,84	0,002	0,64	0,47-0,88	0,006	0,64	0,46-0,88	0,006
Lakóhely: Budapest ref.: falu	1,15	0,80-1,67	0,453	1,06	0,72-1,57	0,769	1,06	0,71-1,57	0,781
MJV ref.: falu	0,84	0,58-1,20	0,330	0,73	0,50-1,08	0,114	0,72	0,49-1,06	0,097
Apa iskolai végzettsége: középfokú ref.: alacsony	0,63	0,41-0,96	0,031	0,66	0,42-1,02	0,062	0,70	0,45-1,09	0,111
Apa iskolai végzettsége: felsőfokú ref.: alacsony	0,47	0,31-0,71	0,001	0,48	0,31-0,75	0,001	0,50	0,32-0,78	0,003
Anyagi helyzet: elfogadható ref.: rossz	0,67	0,41-1,09	0,105	0,71	0,43-1,17	0,181	0,67	0,40-1,12	0,126
Anyagi helyzet: jó ref.: rossz	0,55	0,32-0,93	0,026	0,61	0,35-1,06	0,080	0,58	0,33-1,02	0,058
Képzési szint: MA és PhD ref.: BA	1,42	1,02-1,96	0,036	1,49	1,06-2,11	0,022	1,54	1,09-2,18	0,015
Politika iránti érdeklődés				0,74	0,60-0,92	0,007	0,75	0,60-0,94	0,012
Demokráciával való elégedetlenség (dummy)				2,32	1,64-3,30	<0,001	1,87	1,26-2,78	0,002
(liberális-) konzervatív attitűd				1,05	0,93-1,18	0,434	1,17	0,96-1,41	0,114
(baloldali-) jobboldali attitűd				0,96	0,85-1,10	0,558	0,98	0,82-1,18	0,832
(mérsékelt-) radikális attitűd				1,17	1,04-1,31	0,009	1,24	1,05-1,46	0,010

Pártpref.: Fidesz ref.: Nem választ, nem tudja							0,49	0,27-0,89	0,020
Pártpref.: Jobbik ref.: Nem választ, nem tudja							1,09	0,66-1,83	0,729
Pártpref.: Mo- mentum ref.: Nem választ, nem tudja							1,48	0,89-2,47	0,130
Pártpref.: Többi ellenzéki párt ref.: Nem választ, nem tudja							1,08	0,70-1,68	0,718
N	756			736			736		
Tjur's R ²	0,049			0,102			0,114		